

ских связей IX–XII вв. / А. В. Назаренко. – М.: Языки русской культуры, 2001. – 784 с.
5. Пашуто В. Т. Внешняя политика Древней Руси / В. Т. Пашуто. – М.: Наука, 1968. – 471 с.
6. Татищев В. Н. История российская / В. Н. Татищев. – М.: Издательство «АСТ», 2003. – Т. 2. – 2003. – 732 с.

*Леонова Н. В.
м. Дніпропетровськ, Україна*

ДО ПИТАННЯ ГАРМОНІЙНОГО СПІВРОЗВИТКУ СХІДНОСЛОВ'ЯНСЬКИХ МОВ

Усі слов'янські мови мають єдине спільне джерело походження, адже вони належать до праіндоєвропейської мовної родини. Це може стати шляхом до їх гармонійного співрозвитку як близьких лексично, семантично й граматично лінгвістичних систем [5, С. 24]. Територіально східнослов'янські мови (українська, білоруська, російська) тривалий час розвивались у межах однієї країни, що стало ініціюючим фактором їх зближення більшою мірою в лексичному складі [3, С. 78].

Актуальність вивчення цієї проблеми обумовлена тим, що східнослов'янський лінгво-культурний простір відчуває на собі вплив європейської культури та активно збагачується за рахунок європейських мов (здебільшого у сфері термінології). Цей процес є взаємним і передбачає лінгвообмін без лінгвонівелювання.

Починаючи з III ст. до н.е. по V ст. н.е. в діалектах праслов'янської мови виникають і формуються лексичні, фонетичні та граматичні відмінності, які поділили цей мовний простір на східний та західний. Так утворилися дві групи мов: східнослов'янські діалекти та західнослов'янські діалекти. До східнослов'янських належать українська, російська та білоруська, а також мертва писемна т.зв. давньоруська. До західнослов'янських належать: польська, чеська, словацька, верхньолужицька, нижньолужицька та мертва усна полабська мови. До південнослов'янських належать: болгарська, сербська, хорватська, словенська, македонська та мертва писемна старослов'янська [8, С. 34].

Провідні лінгвісти вважають, що три східнослов'янські мови виникли не з писемної давньоруської мови (вона була мовою канцелярій Русі X–XIII ст., населення нею не розмовляло), а з трьох давньоруських наріч: південного, західного та північного, які поступово сформувалися після розпаду праслов'янської мови. [10, С. 23]. Внаслідок дивергентних процесів на основі південного наріччя сформувалася мова українська, на основі західного – білоруська, на основі північного – російська [1, С. 12–18].

Паралельно в лінгвістиці поширена точка зору, згідно з якою давньоруської мови не існувало, а східнослов'янські мови розвинулися безпосередньо з різних діалектів праслов'янської мови, починаючи з VII ст. [13, С. 54].

Коли мова йде про передумови виникнення порівняльного історичного мовознавства як науки, що вивчає мови шляхом їх зіставлення й аналізу процесів історичних змін, що в них відбуваються, то однією з цих передумов є відкриття для себе європейською лінгвістикою санскриту. Остаточне відкриття санскриту пов'язано з ім'ям англійського вченого У. Джоунса, який описав граматику та лексику цієї прамови для порівняно з класичною латиною, грецькою та кельтськими мовами тощо. Він організував

у Калькутті «Бенгальське азіатське королівське товариство» з вивчення стародавніх рукописів. У Джоунз характеризував санскрит як мову, що володіє дивною структурою, досконалішою за грецьку, багатшою, ніж латина і більш витонченою ніж дві класичні мови, а її корені і граматичні форми – дуже близькими до них. Близькість, вважав він, очевидна і не є збігом для кожного філолога як і те, що вони вийшли з одного джерела, до якого санскрит, як більш давніший, був ближчим.. Тільки на початку 19 століття з'явився жвавий інтерес до санскриту. У «Британській Енциклопедії» у статті «Англійська мова» знаменитий послідовник Джоунза вчений-філолог Річард Білсон пише: «Англійська мова та більшість індоєвропейських мов походять із прамови, що нею розмовляли десь 5000 років тому на сучасній території України».

Видатний граматист стародавньої Індії, Паніні в IV в. до н.е. створив знаменитий трактат з граматики «Граматику Паніні». Вона розкриває всі особливості граматичної будови санскриту. Паніні виділяє чотири частини мови: дві основних – ім'я й дієслово і дві службових. До категорії імені потрапляли всі імена, у тому числі й прикметник. Частини мови виділялися за функціональною ознакою. В імені автор розрізняв сім відмінків, що не мали назв і позначалися номерами. Слід зазначити, що подана систематизація відображена в усіх граматиках європейських мов [6, С. 34–42]. Таким чином санскрит є одним з базових й об'єднуючих факторів також для всіх слов'янських мов і, зокрема, східнослов'янської лінгвотриади. Доказово-ілюстративними є численні спільні й близькі фонетично, семантично, морфологічно лексеми, що зустрічаються в санскриті й наприклад, деяких східнослов'янських мовах: А: *агна* (недоторканний) – *агнець* – *агнець*; *агни* – *вогонь* – *огонь*; *акша* – *око* – *глаз*; *асте* – *останній* – *последний*; *астра* (спис) – *гострий* – *острый*; *ашма* (камінь) – *яшма* – *яшма*. / Б: *бабхру* – *бобер* – *бобёр*; *бахутва* – *багато* – *много*; *бхаванія* – *бування* – *бывание*; *бхагати* – *бігати* – *бегать*; *бхратар* – *брат* – *брат*. / В: *вад* – *водити* – *водитъ*; *вадх* – *вади* – *повреждения*; *валика* – *валик* – *валик*; *ватар* – *вітер* – *ветер*; *вирани* – *вир* – *омут*; *врана* – *рана* – *рана*. / Г: *гирі* – *гора* – *гора*; *грабх* – *грабувати* – *грабитель*; *грива* – *грива* – *грива*; *гула* – *гуля* – *шар*; *гхрі* – *горіти* – *гореть*; *гху* – *гукати* – *звать*. / Д: *да*, *дай* – *дати* – *дать*; *дада* – *дід* – *дід*; *дадмух* (засурмив) – *дмухнув* – *дунул*; *дам* – *дім* – *дом*; *дара* – *діра* – *дыра*; *два* – *два* – *два*; *дваре* – *двери* – *дверь*; *двая* – *двоє* – *двое*; *дві* – *дві* – *две*; *джити* – *жити* – *жить*. / Ж: *жур* – *журитися* – *печалиться*. / І: *і* – *йти* – *идти*. / К: *кавала* – *кавелок* – *кусок*; *каз* – *казитися* – *беситься*; *каса* (волос) – *коса* – *коса*; *кахати* – *казати* – *говорить*; *крунча* – *кручений* – *крученный*; *кула* – *коло* – *круг*; *кулака* (*п'ять разом*) – *кулак* – *кулак*; *кхаліни* – *калина* – *калина*. / Л: *лагху* – *легкий* – *легкий*; *лата* – *латаття*; *леша* (*тільки це* (*невелика кількість*)) – *лише* – *лишь*; *лубх* – *любити* – *любить*; *люл* (*колихати*) – *люлька*; *лют* – *лютий* – *беиеный*. / М: *малин* – *малина* – *малина*; *манса*, *мас* – *м'ясо* – *мясо*; *матри*, *мата* – *матір* – *мать*; *машака* – *мішок* – *мешок*; *мур* (*огорожа*) – *мур* – *ограда*; *мушка* – *мишка* – *мышка*. / Н: *набха* – *небо* – *небо*; *набхаса* – *небеса* – *небеса*; *навина* – *новина* – *новость*; *насіка* (*ніс*) – *носик* – *носик*; *наштати* – *нищити* – *уничтожатъ*; *ни* – *ні* – *нет*; *нища* – *ніч* – *ночь*. / П: *пака* – *спека* – *духота*, *жара*; *палита* – *палити* – *жечь*; *парада* – *порадити* – *передать совет*; *параплавате* – *перепливати* – *переплывать*; *пардада* – *прадід* – *прадед*; *плавана* – *плавання* – *плаванье*; *праматри* – *праматір* – *праматерь*; *прапити* – *пропити* – *пропить*; *прастара* – *простір* – *простор*. / Р: *рудати* – *ридати* – *рыдать*; *руш* – *рушати* – *выдвигаться*. / С: *сва* – *свій* – *свой*; *свакар* – *свекор* – *свёкор*; *свара* (*крик*, *голосний звук*) – *сварка* – *ссора*; *свая* – *свій* –

свой; смаяти – сміятися – смеяться; суна – син – сын; суха – сухо – сухо. / Т: та – та – та; тада – тоді – твой тогда; така – такий – такой; тата (шановний) – тато; тіміра – темрява – темнота; трая – троє – трое; трета – третій – третий; трі – три – три; третій – третий – третий. / У: удра – видра – выдра. / Х: хима – зима – зима; хлас – глас – глас; ход – ходити – ходить. / Ч: чару – чари – волишебство; чатвара – четверо – четверо; чатура – чотири – четыре; чашака – чашка – чашка. / Ш: шула – шило – шило; шуи – сушити – сушить; шуика – сушка – сушка. / Ю: юна – юний – юный; юша – юшка – похлебка. / Я: ява – проява, явище – являться, явление; яджна (жертовне ягня) – ягня – ягненок; яма (глибина, закінчення) – яма – яма [14, С. 2–17].

Доказовими прикладами, що підтверджують теорію спільного походження слов'янської родини мов є переклад однакових текстів різними слов'янськими мовами. Наприклад, «Заповіт» Т. Г. Шевченка болгарською мовою (переклад Димитра Методієва): *Щом умра, ме погребете / Нейде на могила / Посред степите широки / На Украйна мила /.../ И в семейството велико / Свободно и ново / Не забравяйте, споменете / И мен с добро слово* [12]. «Заповіт» Т. Г. Шевченка сербською мовою (переклад Радослава Пайковича): *Кад умрем, сахраните ме / Тамо у могили / Сред степе предивне / На милој Украјини /.../ А мене у породици / Великој, слободној, новој / Помените у прилици / Добрим, тихим словом* [12]. «Заповіт» Т. Шевченка словенською мовою (переклад Йосипа Абрама): *Ko umrjem, pokopljite / Mene na gomili / Sredi stepe neizmerne / V Ukrajini mili /.../ Mene pa v družini novi / Prosti in veliki / Ne zabite se spomniti / Z nezlim tihim slovom* [12]. «Заповіт» Т. Шевченка словацькою мовою (переклад Юліуса Кокавеця): *Kedy ja zomriem, zahrabte ma / Bratia, na mohyle / Prostred stepi širo-širej / V Ukrajine milej /.../ A na mňa vo veľkom rode / V rode vol'nom, novom / Pamätajte, spomeňte si / Dobrým, tichým slovom* [12]. «Заповіт» Т. Г. Шевченка польською мовою (переклад Б. Пастернака): *Kiedy umrę to na wzgórzu / Wzniescie mi mogiłę / Pośród stepu szerokiego / Ukrainy milej /.../ Mnie zaś w wielkiej już rodzinie / W kraju wolnym, nowym / Pamiętajcie wspomnieć czasem / Dobrym, cichym słowem* [12].

Результати дослідження можуть бути використані в історичному порівняльному мовознавстві в системному лінгвістичному аналізі слов'янських мов.

Список літератури: 1. Булаховський Л. А. Питання походження української мови. Історичний коментар до української мови // Вибрані праці: У 5 т. – К.: Наук. думка, 1977. – Т. 2. 2. Жовтобрюх М. А. Нариси історії українського радянського мовознавства (1918–1941), К.: Наук. думка, 1991. 3. Іванишин В., Радевич-Винницький Я. Мова і нація: Тези про місце і роль мови в національному відродженні України. – Дрогобич: Відродження, 1994. 4. Книш Ю. Тасмниця початкової Русі в Києві. – К.: Вінніпег, 1991. 5. Кочерган М. П. Вступ до мовознавства. – К.: Видавничий центр «Академія», 2005. 6. Порівняльне мовознавство. Конспект лекцій. /Укл.: Дмитрієва Т. А. – Маріуполь: 2004. 7. Удовиченко Г. М. Загальне мовознавство. Історія лінгвістичних учень. – К.: Вища школа, 1980. 8. Филін Ф. П. Происхождение русского, украинского и белорусского языков. – Л.: Наука, 1972. 9. Цонев Б. История на български език. – София: – 1940. – Т. 1. [http://uk.wikipedia.org/wiki/Праслов'янська мова](http://uk.wikipedia.org/wiki/Праслов'янська_мова). 10. Шахматов О. О. До питання про початок української мови // Україна. – К., 1914. – Кн. І. 11. Шевельов Ю. Чому общеруський язык, а не віборуська мова? – К.: КМ Academia, 1994. 12. Шевченко Т. Г. Заповіт мовами народів світу, – К.: Наук. думка, 1989. 13. Юшук І. П. Лекції

зі вступу до мовознавства: Навчальний посібник. – К.: Вид. Міжнар. ін-ту лінгвістики і права, 1995. 14. <http://semiletov.ho.ua/another/sanscrit.html>.

*Мищенко В. И.
г. Харьков, Украина*

РОССИЙСКО-УКРАИНСКИЕ ОТНОШЕНИЯ: ИСТОРИЧЕСКАЯ РЕТРОСПЕКТИВА И ИХ РАЗВИТИЕ В III ТЫСЯЧЕЛЕТИИ

В течение двух последних десятилетий народам Восточнославянской цивилизации пришлось пройти ряд тяжёлых испытаний. Не было войн, стихийных бедствий, социальных катаклизмов и эпидемий. Но на протяжении последних лет каждый из нас не только ощутил тяжесть трансформационных преобразований, но и испытывал чувство горечи и духовной опустошённости, размышляя о будущем. Каждый из нас не мог не ощущать этот груз моральной ответственности перед Историей и новыми поколениями за то, какое наследство мы оставим нашим детям и внукам в III тысячелетии. Двадцать лет конфронтации и взаимных обид остались в прошлом. Позитивные политические изменения, отражающие волю украинского народа, изменения, которые мы ждали, победу, которую мы «приближали как могли», дали нам исторический шанс, дали надежду. Но это не окончательная победа: контуры её просматриваются, но за неё ещё необходимо бороться. Сегодня мы должны осмыслить всё, что произошло, проанализировать эту историческую ретроспективу, для того, чтобы выработать правильную стратегию в будущее.

Украина и Россия имеют общую раннюю историю, а Киев называется «матерью городов русских» и рассматривается как колыбель восточнославянской православной цивилизации. Киевская Русь считается обеими странами своим историческим предшественником. После монголо-татарского нашествия на Русь судьбы русского и украинского народов начали расходиться. Северо-восточной Руси удалось преодолеть феодальную раздробленность, приведшую к распаду Руси киевской, и сформировать мощное и единое Русское государство. Юго-западная Русь попала под польско-литовское владычество. В 1648 году запорожские казаки подняли восстание из-за усилившегося притеснения казаков польскими магнатами. Восстание возглавил казацкий полковник Богдан Хмельницкий. В 1654 году была создана Переяславская Рада, заявившая о переходе подконтрольных восставшим территорий под протекторат России. После Переяславской Рады Украина была постепенно интегрирована в Российскую империю и этот процесс был завершён в конце XVIII века, когда была разделена Польша и расформирована Запорожская Сечь. Множество уроженцев Украины, называвшейся тогда Малороссией, достигло выдающегося положения в Российской империи, считаясь частью титульной нации.

Под давлением германской оккупации Украины в конце Первой мировой войны, захватившие в России власть большевики согласились на отделение Украины от России. Были сформированы границы между обоими государствами, хотя никогда в истории их не существовало, как не существовало чёткой географической границы между территориями расселения украинского и русского народов. Во многих областях население было смешанным, а культурные различия минимальными. Слобожанщина, Донбасс и большая часть Новороссии вошли в состав Украины. Украина стала ареной боевых действий в